

De verplichte beperking van de omvang van processtukken is een valse profeet

Inleiding

Op 18 december introduceerde de Raad voor de Rechtspraak een ingrijpende noviteit in het procesrecht. Met ingang van 1 april 2021 zullen de landelijke procesreglementen voor civiele dagvaardingszaken en voor verzoekschriftprocedures in handels- en insolventiezaken bij de gerechtshoven limieten voor het aantal bladzijden van processtukken bevatten.¹ Hoewel er al langer een roep is om kortere processtukken², kwam de aankondiging voor velen toch onverwacht. Net als bij het experiment van de rechtbank Arnhem in 2012, zijn de reacties overwegend negatief.³ Meerdere auteurs – uitsluitend advocaten overigens – hebben de bezwaren tegen deze verplichte beperking van de omvang van processtukken inmiddels uitgebreid uiteengezet.⁴ Ik wil die bezwaren niet herhalen, ondanks dat ik er overwegend hetzelfde over denk. Echter, in mijn ogen is de verplichte maximering van het aantal pagina's van processtukken bovenal een valse profeet.

De Raad voor de Rechtspraak koppelt de (toegenomen) omvang van processtukken in de eerste plaats expliciet aan de al jarenlang bestaande druk op doorlooptijden. De behandeltijd per zaak zou toenemen door de steeds grotere processtukken. Het veronderstelde oorzakelijk verband wordt niet onderbouwd. De stelling lijkt te zijn gebaseerd op een inventarisatie onder rechters, maar er wordt niet verwezen naar enig – laat staan publiekelijk beschikbaar – onderzoek. Als ik als advocaat op deze manier stellingen zou innemen namens een cliënt in een gerechtelijke procedure, dan zou dat in het vonnis worden afgedaan met de mantra 'onvoldoende gemotiveerd gesteld'. Laat ik dan ook maar uit eigen ervaring putten. Ik denk ook dat processtukken in de zaken die ik behandel (met name octrooizaken) gedurende mijn 18-jarige loopbaan in omvang zijn toegenomen. Die trend zal zich ook wel in andere rechtsgebieden hebben voorgedaan. Dat grotere processtukken gevolgen kunnen hebben voor de doorlooptijden klinkt in mijn oren wel aannemelijk. Met een beetje gezond verstand kan je immers prima begrijpen dat een raadsheer meer tijd nodig zal hebben om een deugdelijk arrest te wijzen als het procesdossier zeer omvangrijk is dan wanneer de processtukken kort en overzichtelijk zijn. Dat zal zich met name wreken bij het voorbereiden van de pleidooien en bij het schrijven van het arrest. Dus – zo is de aanlokkelijke gedachte – als je door middel van een beperking van de omvang van de processtukken de procesdossier overzichtelijk houdt, dan zou dat tijdswinst moeten opleveren. Die tijdswinst zou dan de doorlooptijden positief kunnen beïnvloeden. Hoe verleidelijk deze redenering ook is, ik geloof niet dat een beperking van de omvang van processtukken daadwerkelijk zal leiden tot kortere wachttijden bij het verkrijgen van arresten. De pilot bij de rechtbank Arnhem heeft dat al aangetoond.

De werkelijke oorzaken van de huidige doorlooptijden

Het probleem van de doorlooptijden is mijns inziens vele malen complexer dan in feite wordt voorgespiegeld door nu de maximering van het aantal pagina's van processtukken rechtstreeks in verband te brengen met de doorlooptijden. Ik heb er geen onderzoek naar gedaan, maar volgens mij worden de doorlooptijden veel meer bepaald door factoren als verouderde procedureregels (de kaders van ons burgerlijk procesrecht zijn gezet in 1838 en daar is relatief weinig aan veranderd), voortschrijdende internationalisering (onze rechtspraak moet zich ook internationaal kunnen meten, waardoor bijvoorbeeld advocaten zich qua aanpak steeds meer conformeren aan de Angelsaksische aanpak), verouderde ICT-systemen (dit behoeft na het KEI-debacle weinig betoog), gebrek aan capaciteit en financiering (onze rechtspraak wordt in feite voor een fooi beschikbaar gemaakt), en diepgewortelde barrières om binnen de bestaande systemen tot innovatie te komen (de juridische opleiding, de wijze van management en toezicht, etc.).

¹ <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Per-1-april-limiet-aan-lengte-processtukken-bij-de-civiele-afdelingen-gerechtshoven.aspx>.

² Zie <https://www.mr-online.nl/de-advocatuur-moet-de-roep-om-bondigere-processtukken-serieus-nemen/>.

³ Ter illustratie: Van Daal e.a, NJB 2012/2363 en Van Swaaij, NJB 2013/6.

⁴ Ik verwijs korthedshalve naar twee heldere publicaties van mr. Pors respectievelijk mr. Barkhuysen: <https://www.ie-forum.nl/artikelen/wouter-pors-beperking-van-processtukken-in-hoger-beroep-onjuist-en-onacceptabel>; <https://www.stibbe.com/en/news/2021/january/intelligent-omgaan-met-lange-processtukken>.

Om het nog ingewikkelder te maken, zijn er volgens mij ook talloze redenen waarom de processtukken langer zijn geworden. Die redenen overlappen gedeeltelijk met de redenen waarom de doorlooptijden langer zijn geworden. Zo worden advocaten ook steeds meer langs de internationale meetlat gelegd. Rechtzoekenden die gewend zijn aan de Angelsaksische wijze van procederen kunnen maar moeilijk wennen aan onze schriftelijke procedure met slechts één zitting van hooguit een halve dag. Efficiënt is goed, maar heeft dit wel kwaliteit? Dan moeten die schriftelijke stukken wel allesomvattend zijn, hoor je hen bijna denken. Daarnaast vermoed ik dat zaken (en misschien wel de wereld?) gemiddeld genomen ook wel complexer zijn geworden. Om recht te doen aan die complexiteit hebben zowel advocaten als rechters zich verdergaand gespecialiseerd. Daardoor kan er in elke zaak ook meer diepgang worden gezocht. Dat is feitelijk een onomkeerbaar proces. Om dit concreter te maken: als je een octrooizaak moet bepleiten voor een rechter die bijvoorbeeld een insolventierecht achtergrond heeft, laat je het als advocaat wel uit je hoofd om voor alle mogelijke ankers te gaan liggen. Je wil dan de zaak simpel houden. Maar als een rechter wel degelijk de juiste kennis heeft, en je zou ervoor kiezen om je betoog slechts op hoofdlijnen in te steken, verlies je van een wederpartij die zowel qua feiten als qua juridische onderbouwing alles uit de kast heeft gehaald. Dat is wat je ook in de praktijk ziet. Je verliest een zaak als je ergens de bocht afsnijdt. Bovendien krijg je ook in gevallen waarin je wel alles hebt uitgezocht en weerlegt regelmatig de deksel op je neus met de pijnlijke terechtwijzing (want zo wordt het gevoeld) dat een en ander 'onvoldoende gemotiveerd weersproken' is. Daar ga je dan. Een verplichte maximering van de omvang van processtukken zou een ontkenning zijn van de onomkeerbaarheid van het hiervoor beschreven proces. Volgens mij kunnen we dus niet meer terug, althans zonder fundamenteeler in te grijpen in ons antieke civiele procesrecht.

Ik zie ook nog andere redenen waarom processtukken langer zijn geworden. Deze laten zich samenvatten in de volgende constatering. Het procederen in civiele zaken is in steeds meer gevallen een luxeproduct geworden. Grote merken verkopen toegang tot het recht als product aan rechtzoekenden. Een zichzelf respecterend luxeproduct is natuurlijk schaars. Zelfs de ondoorgroendelijkheid van het recht, althans het rechtssysteem, draagt bij aan de aantrekkelijkheid van het product. Kijk een aflevering van Suits en je snapt wat ik hier wil zeggen.

Toegang tot civiele rechtspraak is voor veel gewone burgers nagenoeg onbetaalbaar geworden. Gesubsidieerde rechtsbijstand is niet beschikbaar voor mensen met een gemiddeld inkomen, maar diezelfde mensen kunnen ondertussen geen civiele procedure bekostigen die pas bij de Hoge Raad zou kunnen eindigen. Ik heb een keer in het begin van mijn carrière zelf een advocaat nodig gehad. De advocaat die ik wilde hebben kon ik na het bestuderen van het dossier en het schrijven van een eerste brief al niet meer betalen. Mijn inkomen als beginnend advocaat was heel behoorlijk, en zeker boven modaal, maar uurtarieven van 250 euro en meer exclusief BTW en kosten was gewoon te veel van het goede. Dus ik heb maar afgezien van mijn aanspraken. Dat is overigens wat veel mensen doen. Slechts 3% van de respondenten van het periodieke onderzoek 'Geschilbeslechtingdelta 2019' van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum heeft in de periode 2015-2019 gebruik gemaakt van een gerechtelijke procedure, hetgeen een halvering is ten opzichte van de eerste meeting in 2003.⁵ Volgens de onderzoekers is er sprake van een gelijkmatige daling sindsdien. De respondenten hadden dientengevolge ook minder vaak juridische kosten, maar de bedragen voor juridische kosten lagen wel hoger dan bij de voorgaande onderzoeken. Kortom, minder vaak naar de rechter, maar de kosten van procederen zijn wel toegenomen. Dat is precies hoe ik het ook in mijn eigen praktijk ervaar.

Aangenomen dat mijn constatering juist is en toegang tot civiele rechtspleging is inderdaad een luxeproduct geworden is, dan valt een eigenaardige tegenstrijdigheid op. De omgeving die het 'genot' van het luxeproduct dient te waarborgen, draait volledig op archaïsche systemen, waaronder ons antieke procesrecht en de IT-systemen van de rechtspraak. Wat de IT betreft: ik kan er veel woorden aan vuil maken, maar het spreekt voor zich dat een organisatie waar nog grote fysieke procesdossiers moeten worden verwerkt en waar uitspraken nog per post of met de fax⁶ worden verzonden, hopeloos achterloopt. Een verplichte maximering van het aantal pagina's is dan een druppel op een gloeiende plaat. Maar aanpassing van de IT-systemen alleen is onvoldoende. Ook de

⁵ <https://www.wodc.nl/documenten/publicaties/2020/12/14/geschilbeslechtingdelta-2019-cahier-2020-18>, pagina

⁶ Voor meer uitleg over wat een faxapparaat precies is, zie: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Fax>.

manier waarop het civiele proces is ingericht kan in het huidige tijdsgewricht beter. Waar is een rechtszoekende naar op zoek? In de meeste gevallen naar een oplossing van een juridisch probleem en naar rechtvaardigheid. Ik noem dat – volledig in lijn met het vigerende consumentisme c.q. consumptisme – *Justice as a Service* (JaaS). Met andere woorden, de oplossing moet snel zijn, de prijs moet in verhouding staan tot met name de service, waarbij de service ten minste moeten kunnen concurreren met die van Coolblue. We houden daarbij sowieso niet van wachten, en bij klachten verwachten we dat we ons geld terug krijgen. Als we op deze manier naar toegang tot civiele rechtspleging gaan kijken, dan zou je waarschijnlijk een hele ander civiel proces inrichten. Niet alleen digitaler, maar ook met afschaffing van (verdeling van) bewijslast en veel meer gericht op (snelle) waarheidsvinding. De rechter moet zelf oplossingen kunnen aanreiken en kunnen opleggen, zonder gebonden te zijn aan het petitum en de rechtsstrijd zoals partijen deze presenteren. Ik heb niet de illusie dat ik in deze bijdrage mijn ideeën over modernisering van het civiele proces kwijt kan noch dat ik alles al perfect uitgewerkt zou hebben. De reden waarom ik dit toch op deze plek kort aanhaal is dat toegang tot de civiele rechter in mijn ogen werkelijk een luxeproduct is geworden, dat die geest uit de fles is en er niet meer in terug kan, zodat elke poging om dat in te dammen (zoals de maximering van de omvang van de processtukken) bij voorbaat kansloos zal zijn. Het zal gemiddeld genomen geen effect hebben op de doorlooptijden. Dat heeft nu eenmaal te maken met andere (ook externe) factoren. Als je echt iets wil doen aan de doorlooptijden, dan moet je het civiele proces ingrijpend moderniseren (naar een JaaS-model) en de IT systemen daarop aanpassen. Ik voorspel dat dan in veel gevallen lange processtukken niet meer nodig zullen zijn, en in die gevallen waarin dat wel nodig is, zal het geen probleem meer vormen.

Wat kunnen we nu al doen?

Maar als realist wil ik niet alleen het vergezicht aanreiken van een modern, grotendeels digitaal civiel proces als de ultieme oplossing. Het streven om nu – ook binnen ons antieke systeem – verbetering aan te brengen om de doorlooptijden te verbeteren verdient mijns inziens navolging. Zoals uit het voorgaande is gebleken, zoek ik die verbetering niet in het verplicht snijden in de omvang van processtukken. Maar wat nu als een eisende partij vrijwillig gebruik zou kunnen maken van een regime waarin de maximering van processtukken aan partijen wordt opgelegd? Net als bij het Versneld Regime in Octrooizaken⁷ kan de eisende partij dan via een eenzijdige verzoekschriftprocedure op grond van artikel 117 Rv de Voorzieningenrechter vragen om een procesregime vast te stellen waarin zowel de data voor het wisselen van stukken als de datum voor de zitting vooraf worden bepaald. De belofte van deze procedure is natuurlijk dat er snel een uitspraak zal komen. Ik denk dat het voor rechtszoekenden zo belangrijk is om direct te weten wanneer hun *day in court* is, en ook een grotere kans op een snelle uitspraak te hebben, dat zij in veel gevallen geen enkel probleem hebben om zich te conformeren aan een verplichte maximering van hun processtukken. Sterker nog, ik ben ervan overtuigd dat - net als in octrooizaken – het overgrote deel van de zaken via dit versnelde regime zou gaan verlopen, zelfs met die verplichte maximering.

Dan rijst de vraag of de gedaagde ook op deze manier kan worden gebonden. Hij kiest immers niet voor het regime en zal soms ook belang hebben bij vertraging of legitieme redenen waarom het door de eiser gekozen regime niet strookt met zijn belangen. Om recht te doen aan de belangen van de gedaagde dient het verzoek tot het vaststellen van het versnelde regime gepaard te gaan met het overleggen van de finale procesinleiding (dagvaarding of verzoekschrift). Op basis hiervan kan de Voorzieningenrechter beoordelen of de belangen van de gedaagde voldoende zijn gewaarborgd als de verplichte maximering van processtukken via de beschikking aan partijen wordt opgelegd. Als daar twijfels over zijn bij de Voorzieningenrechter kan hij de gedaagde ook horen of vragen om een nadere toelichting. De Voorzieningenrechter kan dan vervolgens het verzoek tot toelating van het versnelde regime geheel afwijzen of bijvoorbeeld een uitzondering maken voor de gedaagde wat betreft de maximering van het aantal pagina's van het antwoord. Via de beschikking kan de Voorzieningenrechter maatwerk leveren. Aangezien een verzoekschrift vormvrij is, kan via een emailadres bij elke rechterlijke instanties snel geschakeld worden. De beschikking kan ook een template beschikking zijn die eenvoudig kan worden afgegeven, eventueel met hier en daar handgeschreven of getypt een opgenomen uitzondering. De impact van deze beschikkingen is relatief

⁷ <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Reglement-versneld-regime-in-octrooizaken-VRO-reglement.pdf>.

laag, en vergt dus minder capaciteit dan bijvoorbeeld bij beslagleggingen. Bovendien geldt: wat je aan de voorkant goed regelt, creëert aan de achterkant de zo gewenste efficiëntie.

Er zullen schrijvers zijn die mijn voorstel, ondanks het feit dat de Voorzieningenrechter een oogje in het zeil houdt, nog steeds een te vergaande beperking van de rechten van de gedaagde vinden. Ik begrijp dat natuurlijk, hoewel strijdende partijen ook in ons huidige civiele proces al gewend zijn aan inperkingen wat betreft pleittijd, omvang van producties, getuigenverhoren, het aantal getuigen, etc. Dus echt nieuw is dit nu ook weer niet. Recht op hoor en wederhoor is niet oneindig. Een zaak moet ooit afgelopen zijn ('binnen redelijke termijn'). Dat recht is ook gewaarborgd in artikel 6 EVRM. Partijen hebben natuurlijk recht op een minimum debat (in beginsel in eerste aanleg een dagvaarding, conclusie van antwoord en comparitie), en moeten voldoende gelegenheid krijgen de rechter van hun gelijk te overtuigen. Wat 'voldoende' is, hangt af van de omstandigheden van het geval. Een rechter kan dat prima bepalen. Ik meen dat die rechterlijke waarborg niet voldoende is ingebouwd in het procesreglement zoals per 1 april 2021 zou gaan gelden voor civiele zaken in hoger beroep. In mijn voorstel is die waarborg er uitdrukkelijk wel.

Bovendien denk ik dat ook gedaagden in het algemeen veel belang hechten aan de duidelijkheid die een vooraf bepaald, versneld regime kan brengen, en om die reden de verplichte maximering van het processtukken (behoudens uitzonderingsgevallen) voor lief zullen nemen. Onderzoek zou dat kunnen uitwijzen, al dan niet via het houden van een pilot. Anders dan de pilot van de rechtbank Arnhem in 2012, lijkt het me verstandig om geen garantie te geven wat betreft de datum van het vonnis. De andere factoren – zoals hiervoor beschreven – waarom de doorlooptijden er niet op vooruit zijn gegaan, zijn met invoering van het door mij voorgestelde probleem namelijk niet ineens verdwenen. Laten we niet (weer) de fout maken om valse beloftes te doen. Dat zou dit experiment onnodig kunnen ondermijnen.

Ik vermoed voorts dat de rechterlijke macht de vrijwilligheid (althans vanuit het perspectief van de procesinleider) niet direct zal waarderen. Wat nu als eisende partijen niet voor dit regime zouden kiezen? Ik zie dat doemscenario niet als realistisch, zoals ik hierboven al aangaf. Het Versnelde Regime in Octrooizaken wordt inmiddels in meer dan 90% van de octrooizaken toegepast. De populariteit van het systeem is zo groot dat het systeem onder spanning is komen te staan. Wellicht dat het bestuur van de Haagse rechtbank ook voor wat betreft het Versnelde Regime in Octrooizaken een maximering van processtukken zou moeten overwegen? Ik weet dat er al eerder partijen niet zijn toegelaten tot het versnelde regime vanwege het feit dat de Voorzieningenrechter voorzag dat de gedaagde een bepaald verweer zou gaan voeren, waardoor het versnelde regime – volgens de Voorzieningenrechter althans – niet geschikt zou zijn. Een zelfde soort beoordeling zou de Voorzieningenrechter ook prima kunnen maken wat betreft de verwachte noodzakelijke omvang van de processtukken van de gedaagde.

Los van het door mij bepleitte versnelde regime voor procederen in civiele zaken (met de door de rechtspraak gewenste maximering van de omvang van processtukken), zie ik ook mogelijkheden om de toenemende omvang van processtukken aan banden te leggen via de proceskostenveroordeling. Als rechters vinden dat er vaak onnodig veel papier wordt verspild aan een civiele zaak – overigens zie ik nu veel advocaten in hun commentaren hetzelfde zeggen; uiteraard niet over hun eigen stukken, maar over die van de wederpartij – dan hebben zij met artikel 237 Rv al sinds jaar en dag een probaat middel om daar korte metten mee te maken. In artikel 237 is immers expliciet bepaald dat de rechter de kosten die nodeloos werden aangewend of veroorzaakt, voor rekening kan laten van de partij die deze kosten aanwendde of veroorzaakte. Als rechters dit middel consequenter gaan toepassen, dan voorspel ik dat zaken waarin i) onnodige verweren of argumenten zijn aangevoerd, ii) onnodige aktes zijn genomen, iii) onnodige incidenten zijn opgeworpen of anderszins onnodige kosten zijn veroorzaakt, al heel snel tot de uitzonderingsgevallen gaan behoren. Dit werkt overigens ook zo in Engeland. Dat is echt heel effectief, zeker in zaken waarin de belangen relatief klein zijn (onder de 100.000 euro). Dat is nog altijd het gros van alle civiele zaken. Op deze manier kan 'aan de voorkant' worden geregeld (namelijk uit angst om een veroordeling in een deel van de kosten, zelfs als de zaak is gewonnen) dat partijen niet voor alle (onnodige) ankers gaan liggen.

Een rechter mag ook gewoon afwijken van het liquidatietarief. Het is geen recht in de zin van artikel 79 RO en niet meer dan een rechter niet bindende richtlijn.⁸ De rechter heeft op het vlak van de

⁸ HR 3 april 1998, *NJ* 1998, 571.

proceskostenveroordeling een ruime discretionaire bevoegdheid. Het is volgens de Hoge Raad zelfs een feitelijke beslissing die niet gemotiveerd hoeft te worden, maar alleen op onbegrijpelijkheid in cassatie kan worden getoetst.⁹ De Hoge Raad past het liquidatietarief weliswaar ook zelf toe, maar erkent expliciet de rechtelijke vrijheid om van deze richtlijn af te wijken. Mijn oproep is dan ook aan alle rechters die zich ergeren aan onnodige verweren of argumenten, onnodige herhalingen, onbegrijpelijke stukken of processuele chicanes om via de proceskostenveroordeling in te grijpen. Dat vergt van U enige investering (immers, ook al hoeft het niet gemotiveerd te worden, het zou voor het gewenste effect wel nuttig zijn), een harde huid (er zal kritiek vanuit de advocatuur komen), en doorzettingsvermogen (het gewenste effect zal pas intreden als U consequent de onnodige elementen in het civiele proces, en processtukken in bijzonder, blijft 'bestrafen' met een proceskostenveroordeling).

Conclusie

Het mag duidelijk zijn dat ik niet geloof in een verplichte maximering van het aantal pagina's van processtukken als heilige graal om de doorlooptijden te verbeteren. Daarvoor is een volledige modernisering van ons civiele proces noodzakelijk. Ons huidige systeem trad in werking op 1 oktober 1838 en is sindsdien niet fundamenteel veranderd. Zelfs met KEI zou de manier van procederen in een civiel proces niet fundamenteel veranderen, maar wel een grote digitale slag maken. Ook dat is broodnodig. Tot die tijd moeten we het met lapmiddelen doen. Eén van die lapmiddelen is het terugbrengen van de omvang van de processtukken. Ik voel er weinig voor om deze verplichting zonder inachtneming van de omstandigheden van de zaak in beginsel aan alle strijdende partijen op te leggen. Of een dergelijke verplichting via het rolreglement kan worden opgelegd, is maar zeer de vraag. Daarover hebben andere schrijvers zich al uitgelaten. Maar het is mijns inziens helemaal niet nodig om dit te verplichten. Met het creëren van een versneld regime, waarvan de beperking van processtukken een integraal onderdeel zou zijn, verleid je als het ware de eisende partijen om zich vrijwillig aan deze beperking te onderwerpen. Ze krijgen er dan namelijk ook iets voor terug: vastgestelde tijdstippen voor het wisselen van de stukken, een datum en tijdstip voor hun *day in court*, en de grotere kans op een sneller vonnis. De belangen van de gedaagde worden gewaarborgd door de aangezochte Voorzieningenrechter die beslist op het verzoek van de eiser ex artikel 117 Rv. Als rechters daarnaast nog gebruik gaan maken van hun bevoegdheden op grond van artikel 237 Rv, en proceskostenveroordelingen uit gaan spreken die afwijken van het liquidatietarief teneinde onnodige kosten uit het civiele proces te elimineren, dan zijn we denk ik een heel eind op weg.

⁹ HR 3 april 1998, NJ 1998, 571, zie r.o. 3.3 en 3.4.